

Tržní selhání

MIKROEKONOMIE

Příčiny tržního selhání

- V reálném světě existuje mnoho překážek dokonalé konkurence resp. příčin selhání trhu.

- Nejdůležitější lze zařadit do čtyř skupin:

 - Monopolní síla

 - Externality

 - Veřejné statky

 - Nedokonalé informace

Nedokonalá konkurence (monopolní síla)

- Výrobce v podmínkách dokonalé konkurence volí objem výroby, při němž se mezní náklady = ceně produkce $MC_x = P_x$
- Monopolní výrobce volí objem: $MC_x = MR_x$, současně $P_x > MR_x$
→ $P_x > MC_x$
- Na rozdíl od dokonalé konkurence se mezní míra transformace produktu nerovná podílu cen vyráběných statků, ale poměru MR v monopolizované výrobě a ceny v dokonale konkurenční výrobě:

$$MRPT = MR_x/P_y$$

- Poptávku spotřebitelů s nabídkou firmy sladuje pouze rovnost ceny a mezních nákladů; není-li tomu tak, nejsou zdroje rozmístovány efektivně

Externality

- Externalita nastává tehdy, když výroba nebo spotřeba jednoho subjektu způsobuje nezamýšlené náklady nebo přínosy jiným subjektům
- Náklady nebo přínosy jsou přenášeny na jiné subjekty, aniž by ti, kteří způsobili náklady, či získali příjmy, za ně platili
- Externality mohou existovat jak ve výrobě, tak ve spotřebě, vždy jde o vztah, který není postižen systémem cen

Externality

- Externalities mohou být dvojí : **kladné** a **záporné**
- **Kladné externality** jsou situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší prospěch jinému subjektu a ten náklady s ním spojené nemusí hradit
- **Záporné externality** jsou naopak takové situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému subjektu, které mu nejsou hrazeny a přitom z nich současně nezískává žádnou výhodu

Externality - příklad

- Záporné externality vznikají např. při vypouštění chemických odpadů do potoka přitékajícího do rybníka s chovem ryb, který poskytuje obživu rybářům. Firma produkující znečištění nemá žádné pohnutky hradit externí náklady důsledků své činnosti pro rybáře.
- Kladná externalita může vzniknout např. když si vlastník domu ve vilové čtvrti pořídí hlídacího psa, který odradí případné zloděje i od domů sousedů. Prospěch, který vznikne sousedům, nebere zřejmě majitel psa při jeho pořizování a chovu v úvahu.

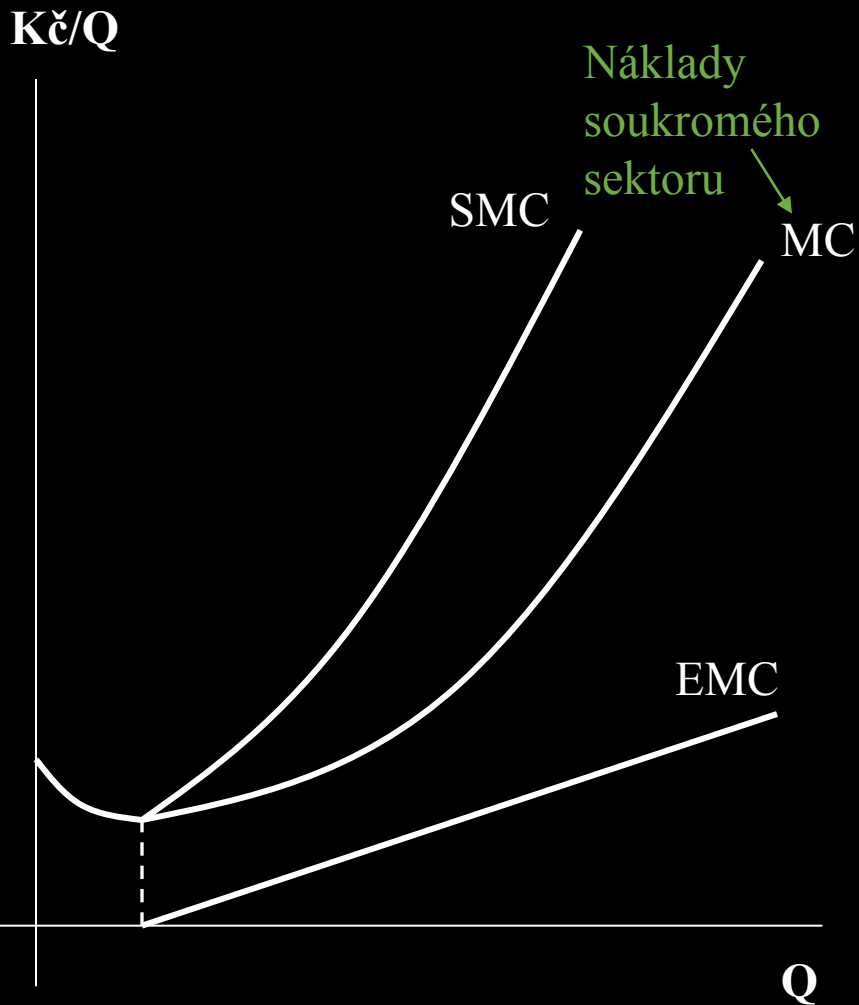
Záporné externality ve výrobě

- Jestliže výroba statku sebou přináší **záporný vnější efekt**, potom společenské mezní náklady (SMC) zahrnují kromě vlastních (soukromých) mezních nákladů výroby (MC) také náklady externí.
- Označíme-li externí mezní náklady EMC, potom platí, že:

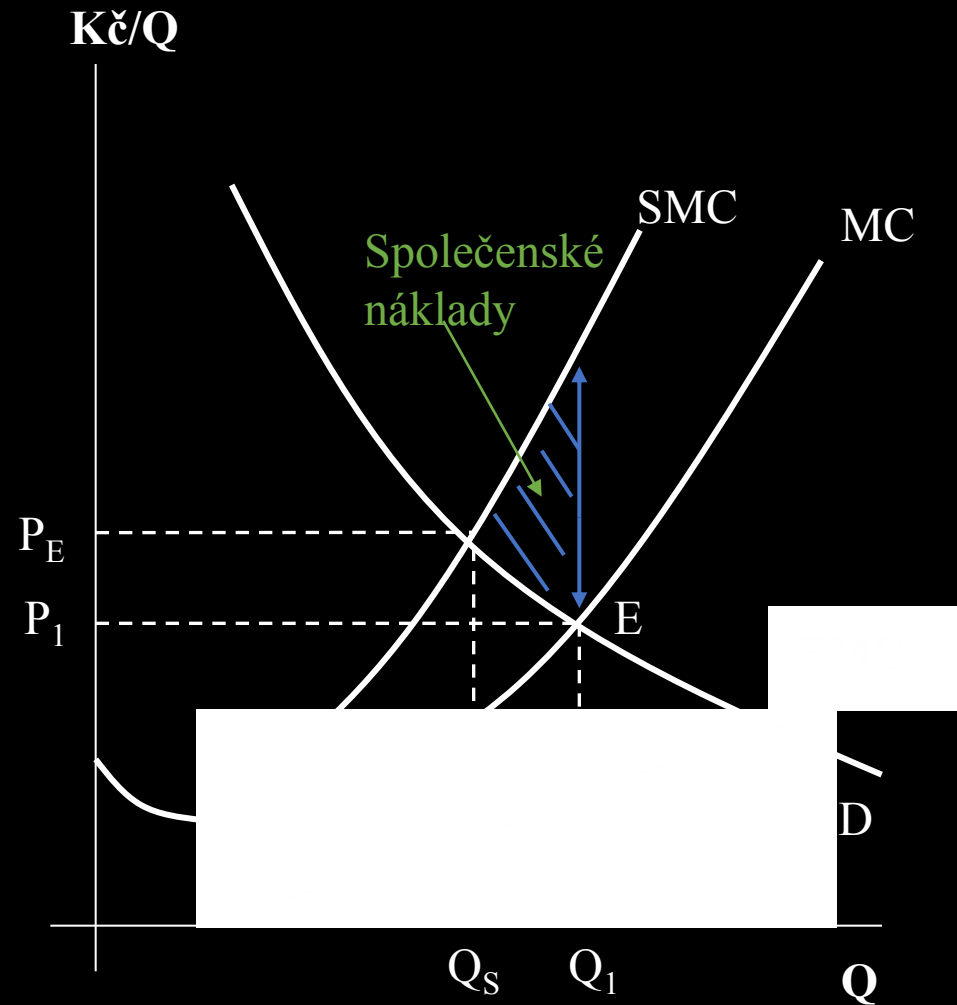
$$SMC = MC + EMC$$

Záporné externality ve výrobě

a) Externí a společenské mezní náklady

b) Společensky optimální výstup

Kladné externality ve výrobě

- firma vyvine progresivní technologii a z ní pramenící nové technologické postupy využijí jiné subjekty aniž by za tuto výhodu platily
- soukromé náklady převyšují společenské náklady ($MC > SMC$)
- daný statek je vyráběn díky soukromým mezním nákladům jeho výrobce, současně však jeho výroba snižuje náklady jiným subjektům (aniž by za výhodu platily)

Externalities ve spotřebě

- určitá činnost produkuje externí užitek jiným subjektům společenský mezní užitek (SMU) převyšuje soukromý mezní užitek ($SMU > MU$)
- SMU je dán součtem soukromého mezního užitku a externího mezního užitku (EMU)

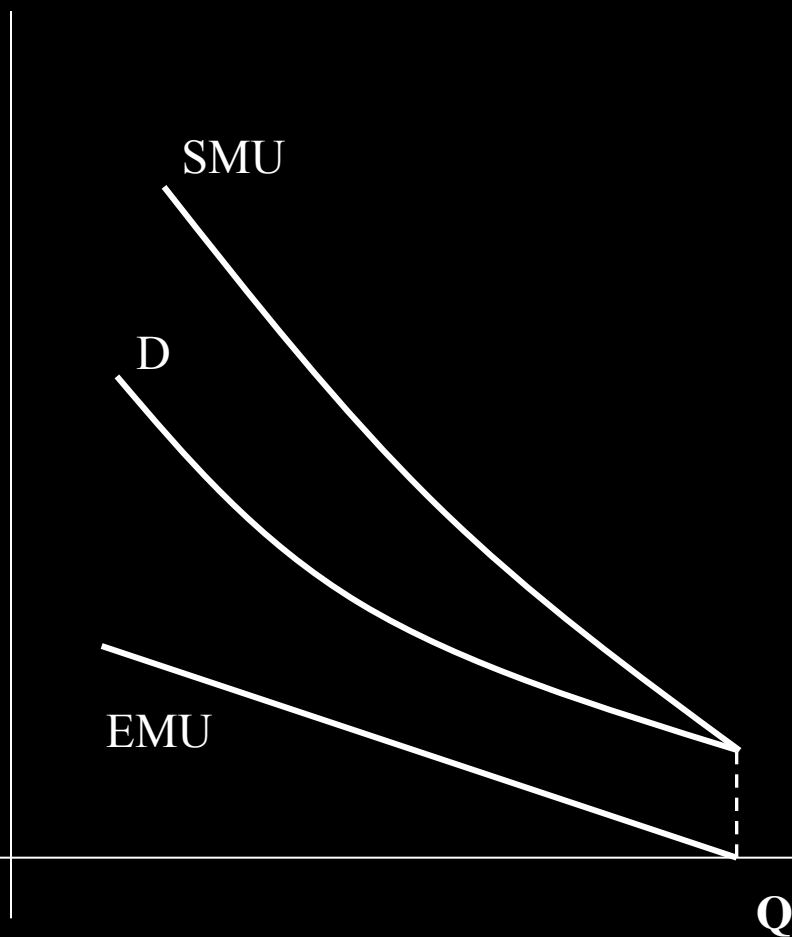
$$SMU = D + EMU$$

Kladné externality ve spotřebě

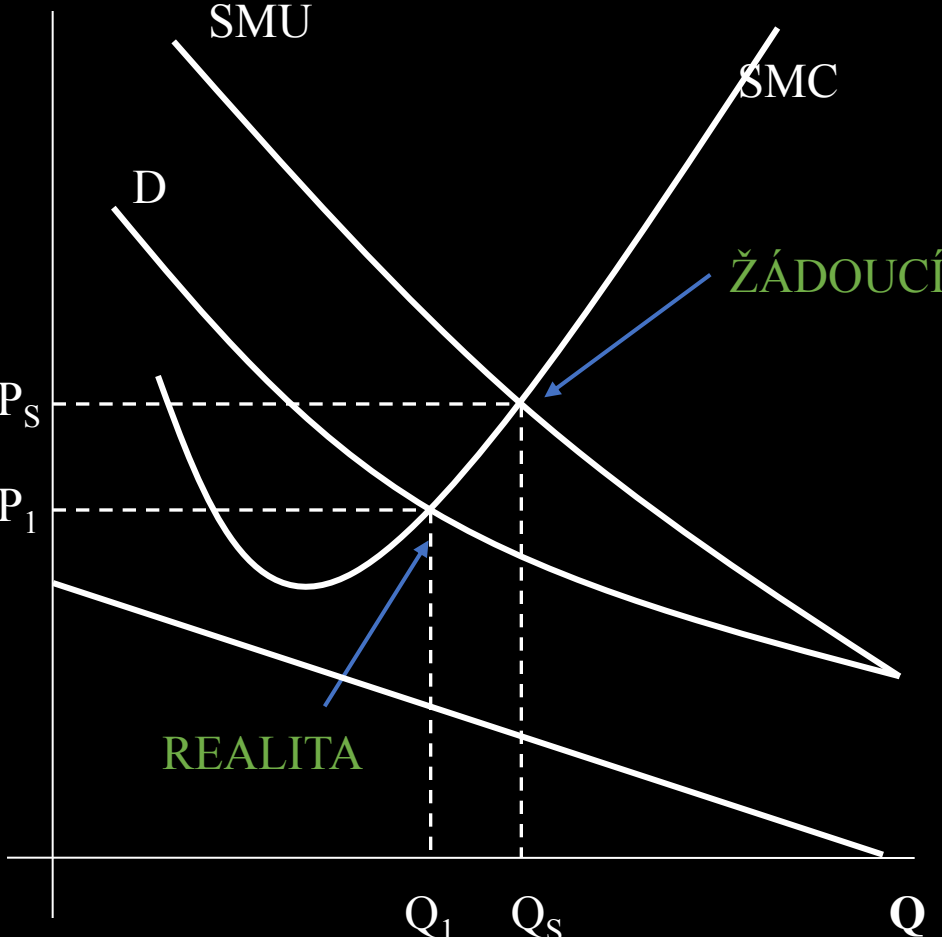
a) Externí a společenský mezní užitek

b) Společenský optimální výstup

Kč/Q

Kč/Q

Kladné externality ve spotřebě

- neefektivnost na trzích s kladnou externalitou vzniká proto, že provozovatel činnosti nezískává veškerý užitek, který plyne z jeho činnosti

cena P_1 v grafu b) je příliš nízká na to, aby ho přiměla k výstupu jeho činnosti na společensky žádoucí úrovni Q_s

Záporné externality ve spotřebě

- výsledkem činnosti je nezamýšlený záporný efekt
 - soukromý užitek převyšuje užitek společenský ($MU > SMU$)
 - společenský optimální výstup je menší než výstup na soukromých trzích
- křivka MU (D) by se nacházela nad křivkou SMU a jejich průsečík by určoval větší výstup než je výstup společensky optimální

Externality – podpora a eliminace

- externality ovlivňují ekonomický život společnosti velkou měrou a v mnoha oblastech.
- největší problém přinášejí externality do oblasti ekologie (automobilismus, jaderné elektrárny, ekonomicky správné určení ceny energií)
- jedním z možných řešení záporných externalit jsou tzv. ekologické daně
 - představují zdroj vládních příjmů, který do značné míry eliminuje neefektivnost narušující optimální alokaci
- kladné externality je možno podporovat např. dotacemi

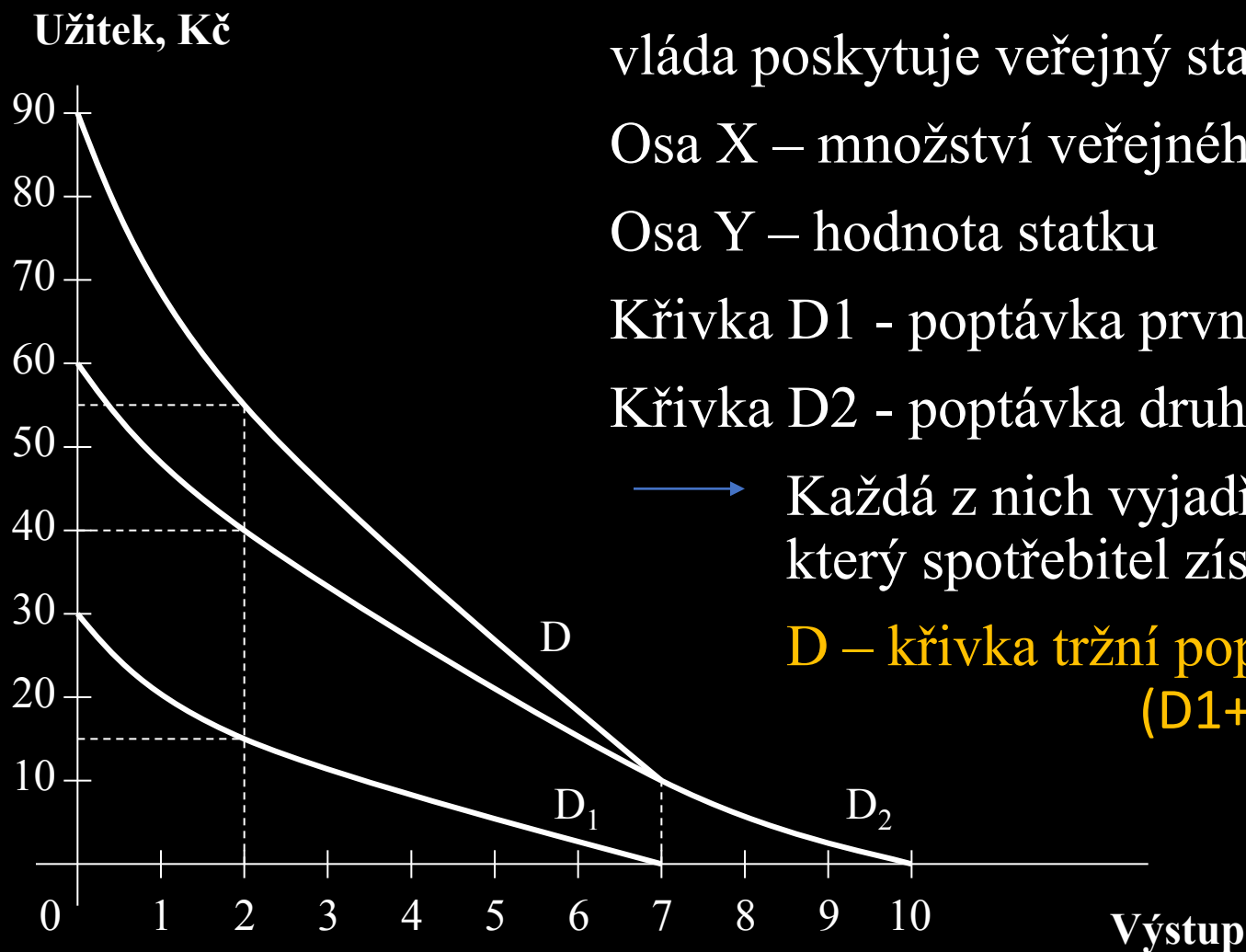
Veřejné statky

- statky nebo služby, pro které jsou typické dvě vlastnosti:
 - **nerivalitní spotřeba – nezmenšitelnost**
 - spotřeba statku někým, nemá žádný vliv na to, jaké množství tohoto statku mohou spotřebovávat ostatní
 - **nevylučitelnost**
 - není možné (nebo extrémně nákladné) neplaticího spotřebitele vyloučit ze spotřeby statku
 - *problém černého pasažéra* (užitek zdarma)
- např. národní obrana, policie, síť dálnic a silnic, povinné očkování proti infekčním nemocem apod.

Veřejné statky - speciální

- statky, které mají obě uvedené vlastnosti (nerivalitní spotřeba a nevylučitelnost) výrazné, se nazývají **čisté veřejné statky**, statky s rivalitní spotřebou a vylučitelné jsou statky soukromé
- statky mající vlastnosti jak soukromých tak veřejných statků bývají označovány jako **statky smíšené** (nezmenšitelné, ale vylučitelné nebo statky nevylučitelné, avšak zmenšitelné)

Tržní křivka poptávky po veřejném statku

vláda poskytuje veřejný statek 2 občanům:

Osa X – množství veřejného statku

Osa Y – hodnota statku

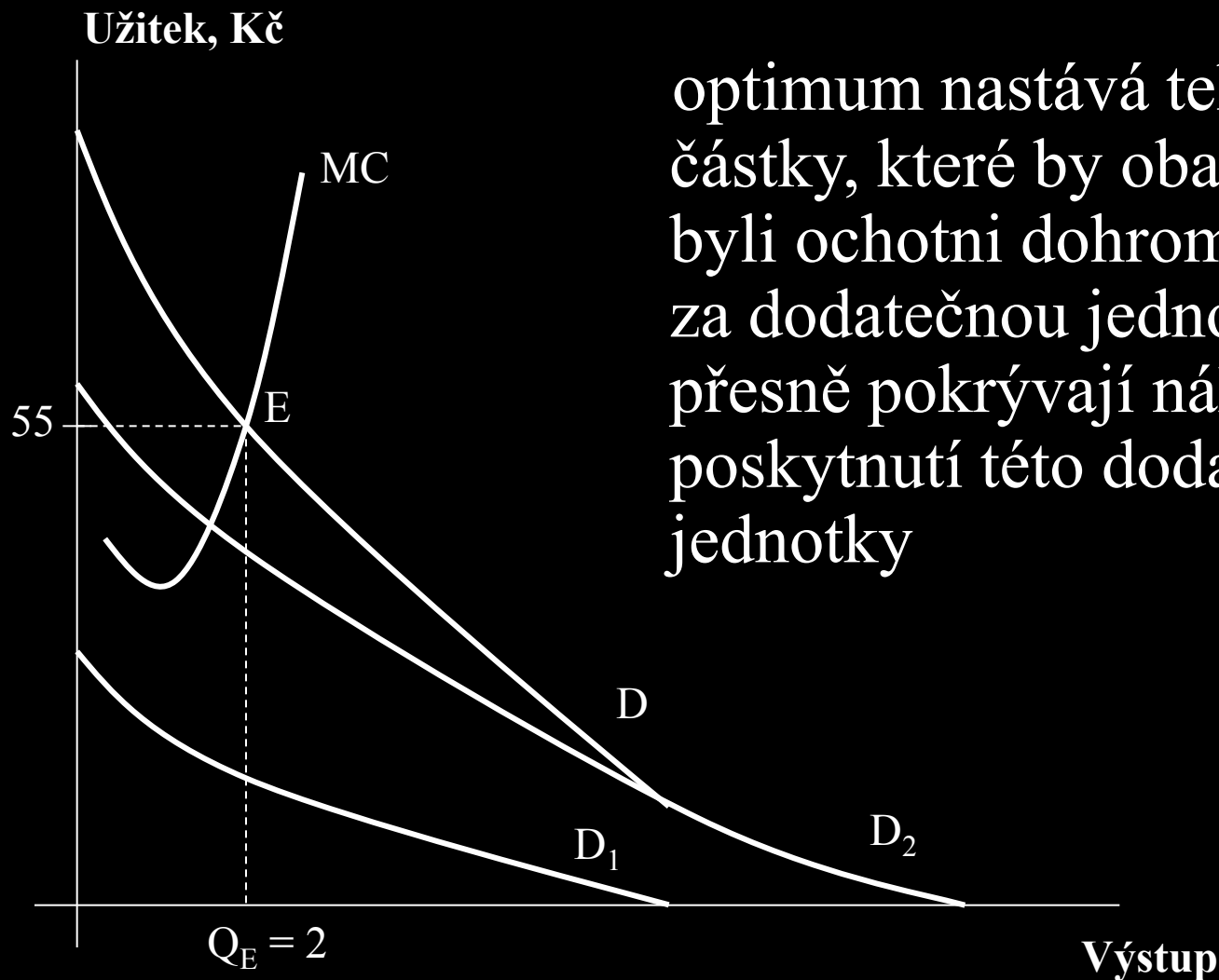
Křivka D1 - poptávka prvního občana

Křivka D2 - poptávka druhého občana

→ Každá z nich vyjadřuje mezní užitek, který spotřebitel získá při spotřebě

D – křivka tržní poptávky (D1+D2)

Optimální množství veřejného statku

optimum nastává tehdy, kdy částky, které by oba spotřebitelé byli ochotni dohromady zaplatit za dodatečnou jednotku statku přesně pokrývají náklady na poskytnutí této dodatečné jednotky

Veřejné statky

- veřejný statek je poskytován v efektivním množství pouze tehdy, kdy se mezní užitek rovná mezním nákladům $MU=MC$
- veřejné statky a soukromý sektor:
 - část nákladů na veřejné statky je hrazena ze soukromých zdrojů – např.: dary, podpora výzkumu léčby nemocí, možnost reklamy, snaha zavést novou technologii

Nedokonalé - asymetrické informace

- situace na trhu, kdy jedna strana ví více než druhá – **informace je asymetrická**
 - touto nevyrovnaností je jedna strana znevýhodněna
 - např. prodávající vědí více o kvalitě produktu než kupující, když ví více o tržních podmínkách svých rivalů než oni sami, manažeři vědí o firmě víc než její vlastníci
- asymetrická informace vzniká v důsledku:
 - **utajené činnosti** – nemohou být přesně a bez dodatečných nákladů pozorovatelné
 - **utajené informace** – jedna strana trhu má více odborných znalostí

Morální hazard a nepříznivý výběr

- vznikají na základě asymetričnosti informací
- **Morální hazard**
 - informovaný subjekt maximalizuje svůj užitek snižováním užitku ostatních (neinformovaných)
- **Nepříznivý výběr**
 - vede k vytěsňování kvalitnějšího zboží z trhu zbožím méně kvalitním
 - *problém Černého Petra*

Vládní selhání (government failure)

Hlavní důvody:

- obtížnost předvídání důsledků státních zásahů
- obtížnost jasného vymezení cílů vládní politiky
- obtíže s implementací - omezená možnost kontroly subjektů a organizací veřejného sektoru
- byrokracie jako vrstva profesionálů je drahá - transakční náklady mohou převýšit přínos vládního zásahu
- politikové usilují o maximalizaci svého užitku - to může být zdrojem poškozování společnosti - uspokojování skupinových zájmů, lobby

- PRO DNEŠEK VŠE ... DĚKUJI ZA POZORNOST